Сәйфетдинов Равил Гарәфетдин улы 1938 нче елның 14 нче октябрендә Яшел Үзән районының Мулла Иле авылында туган. Урта мәктәпне бетергәч, 1965-196 1нче елларда Казан дәүләт унивеситетында укыган. 1961-1963 нче елларда Самара өлкәсендәге Гали урта мәктәбендә укытучы булып эшләгән. 1963-2007 нче елларда берөзлексез Мулла Иле мәктәбендә хезмәт иткән: авыл мөгаллиме буларак, татар теле һәм әдәбияты, рус теле һәм әдәбияты, немец теле, гарәп теле, дин тарихы фәннәрен укыткан. 1968-1970 нче елларда – завуч, 1971-2000 нче елларда мәктәп директоры булган. Ул – Россиянең мәгариф отличнигы, Татарстанның атказанган укытучысы, СССР мәгариф министрлыгының Мактау Грамотасы белән бүләкләнгән. Республика матбугатында педагогик хезмәтләре, әдәби әсәрләре әледән-әле басылып тора. Равил хәзрәт Сәйфетдин 2005 нче елдан алып Мулла Иле мәчете имам-хатыйбы вазифаларын башкарды. 2017 нче елда рухи-әхлакый традицияләрне үстерүдә, тынычлык һәм конфессияара килешүне ныгытуда зур көч куйганы өчен Татарстан Республикасы Президентының Рәхмәт хаты белән бүләкләнде. 2018 нче елның 10 нче февралендә вафат

ч“Мөгаллим дә, шагыйрь дә булган сәләтле шәхес”

Илдар Юзеев

Иң мөкатдәс нәрсә - эш

Ялган шөһрәт, даннар белән түгел,
Эшең белән калдыр эзеңне.
Эзләп тапсын кеше мәхәббәте
Тормыш эчләреңнән үзеңне.

Әлеге язмамны мин әтием Равил Гарәфетдин улы Сәйфетдиновның “Ялган шөһрәт белән түгел” исемле шигыреннән алынган юллар белән башлап җибердем. Чөнки бу юллар аның үзенә бик туры килеп тора. Мулла Иле урта мәктәбендә кырык биш ел буе берөзлексез тырышып, чын күңел биреп хезмәт иткән ул. Иң беренче чиратта, әтием - коеп куйган укытучы. Йомшак күңелле, чын мәгънәсендә демократ, барлык кешеләрне дә эчкерсез ярата белә торган һәм үзе дә халык тарафыннан бик тә үз ителүче үзенә генә бертөрле булган зыялы шәхес иде ул.

Аның әтисе ике бертуганы белән бергәләп сугышта һәлак булганнар. Өч баласын җуйган ананың елый-елый ике күзе сукырайган. Әтинең әнисе көн-төн колхозда эшләгән. Ләкин шундый шартларда да әти тәрбияле булып үскән. Исәпсез-хисапсыз хуҗалык эшләренә кереп батса да, бертуктаусыз белемен баету белән мәшгуль булган. Авыл мәктәбен бетергәннән соң, 1956нчы елда, җиде фәннән имтихан биреп, җидегә берле конкурста җиңеп, Казан университетының татар теле һәм әдәбияты бүлегенә укырга кергән. Аның студентлык еллары бәхетле чорга – Хрущёв җепшеклеге дип аталып йөртелүче хөрлек елларына туры килә. Тәлгать Галиуллин, Миркасыйм Усманов, Индус Таһиров, Фәрит Йосыпов, Хатыйп Миңнегулов, Нурмөхәммәт Хисамов, Рөстәм Кутуев кебек әдипләр белән бергә укый ул. Җәй айларында алар Казахстанда чирәм җирләрдә эшләгәннәр. Әтинең 1958нче елда басылып чыккан “Далада туган хисләр” дигән шигырьләр циклы бар. Аңарга сүз башын бик тә җылы итеп шагыйрь Мәхмүт Хөсәен

язган. Шагыйрь үзе дә җәй буе Казахстанда командировкада булган. Әтине “Чирәм җирләрне үзләштергәне өчен” дигән медаль белән дә бүләкләгәннәр.

Әти педагогик практиканы Казанның 89нчы татар мәктәбендә үтә. РСФСРның атказанган укытучысы Фатыйма Җәләлиева – әлеге мәктәпкә Мулла Иле мәктәбеннән күчеп килгән татар теле мөгаллиме – этигә укыту серләрен төшендерә һәм ул үткәргән дәресләргә югары бәя куеп фатихасын бирә. Университетта диплом эше итеп әти иң авыр теманы сайлап ала: ”Карчыга” журналы – XX йөз башы матбугатының көзгесе”. Аңарга гарәп графикасында басылган “Карчыга” журналының бөтен саннарын җентекләп тикшерергә туры килә. Ул, бөтен күңелен куеп, архивта утыра. Милләтебезнең билгесез тарихы тынгы бирми аңа. Бер үк вакытта кышкы каникулларда обком путевкасы белән Норлат төбәге авылларында милләтебез тарихы турында кызыклы лекцияләр укып йөри.

Университетны уңышлы тәмамлаганнан соң, әтине укытучы итеп Самара өлкәсендәге Гали авылы урта мәктәбенә җибәрәләр. Татар дөньясында шундый авыл да булуына әти гаҗәпләргә кала: тау астына җәелеп утырган галәмәт зур авыл, ике меңләп йорты, алты меңләп кешесе бар. Иң хикмәтлесе: авылда өч мәчет гөрләп эшләп тора, өч манарадан көн саен азан әйтелә. Ә бит бу дин инде күптән тыелган, мәчетләр юк ителгән заманда, төштә түгел – өндә. Авыл халкы әтине бик тә яратып өлгерә, чөнки ул университетта, гарәп телен һәм графикасын бик яхшы үзләштергәнгә, Коръәнне, аңлап, тәҗвид белән укый белә. Үзе җитәкче булып эшли торган сыйныф кызларын мәчет юарга тоткарлыксыз җибәреп бара. Бу авылда халык татар телендә Казанга караганда да матур сөйләшә. Әти бу авылда ике ел эшли. Мәктәптә, бөтен көчен куеп, татар, рус, немец (немец телен әти камил белә) телләрен укыта. Шушы телләр буенча бик күп методик әдәбият туплый. Шул телләрне үзе берөзлексез чагыштырып өйрәнә (аның бу өйрәнүе гомер буена китә, хоббиена әйләнә. Ул Тукай, Такташ, Илдар Юзеевларны тәүлекләр буенча русча сөйли ала, Пушкин, Евтушенколарны яттан сөйләп кенә калмый, татарчага тәрҗемә итә, Гёте, Гейнеләрнең шигырьләрен дә яттан белә һәм немецчәдән татарчага тәрҗемә дә итә. Әти күп мәртәбәләр үзешчән нәфис сүз осталарының республика конкурсында катнашты һәм берничә мәртәбә бөтенсоюз лауреаты исемен дә алды. (Әле 2005нче елда , республика конкурсында катнашып, диплом белән бүләкләнде).

Руссия мөфтиләр шурасы берничә ел рәттән мәүлид ае уңае белән “Мөхәммәт Мостафа сәллаллаһу галәйһи вә сәллам – һәр ике дөньяга рәхмәт йөзеннән җибәрелгән Пәйгамбәребез” дигән темага карата татар һәм рус телләрендә иҗат ителгән иң яхшы шигъри әсәрләргә бәйгеләр үткәреп килде. Әти дә, соңгыларында катнашып, 2009 нчы елгысында “Иман нуры” дигән шигыре беренче урынга чыккан иде. 2011нче елда “Сәхабәләр килгән Болгарга” дигән шигыре кабат җиңүгә лаек булып, әти, Шураның рәисе мөфти шәйх Равил хәзрәт Гайнетдин чакыруы буенча, Мәскәүгә барды һәм 22 нче февральдә мәркәзебезнең Җәмигъ мәчетендә мәүлид аена багышлап үткәрелгән форумда – дин әһелләре һәм зыялылар җыенында катнашты. Мәчетнең конференц-залында Мөфти хәзрәт, әтине котлап, диплом һәм бүләкләр тапшырды, Татарстан халкына, шул җөмләдән Мулла Иле кешеләренә үзенең сәламнәрен юллады. Шигыре шактый озын булса да, аны әти трибунадан залдагыларга тулысынча укып чыкты, чөнки зур хөрмәт күрсәтеп, яратып тыңладылар

Нәкъ менә Гали авылында әти укучылар йөрәгенә юл табарга өйрәнә. Укытучыга бик күпне белергә кирәк, һәм шуның иң кирәклесен тиешле методик алымнар аркылы укучыга җиткерә алу – иң әһәмиятлесе. Әти һәр дәрескә иҗат итү ялкыны белән керә, үзенең максатына ирешә, шуннан үзенә биниһая шатлык, ләззәт ала. Үзенең гомерлек юлын табып, сиксәнгә чаклы шул юлдан бер дә тайпылмыйча барды ул. (Гали авылы белән әти гомеренең азагына кадәр элемтәдә яши, анда бүген дә өч мәчет, тагын зур гына мәдрәсә эшли, ул мәдрәсәнең ректоры булып әтинең кордашы, шул авылда бергә спектакльләр куеп йөргән Бәдыйкшин эшли, имам-хатыйб та булып тора)

1963нче елдан башлап әтинең бөтен гомере Мулла Илендә уза. 1968нче елда аны директор урынбасары итеп куялар, ә 1971 нче елның беренче гыйнварыннан 2000нче елның беренче сентябренә кадәр директор итеп эшләтәләр. Мәктәп җитәкчесе булса да, әти гомергә укытучы булып калды. Үзенең һәрбер дәресенә, зур багаж, керсез иман белән кереп, иң катлаулы темаларны да укучылар рәхәтләндереп үзләштерә торган итеп оештырды.

Һәр дәрестә укучылар мавыгып эшләделәр. Әти кырыслыкны, җитдилекне ягымлы юмор белән бик оста аралаштыра белә. “Кысып укытырга кирәк, ләкин диктатор булып түгел, елмаеп укытырга кирәк, тик уенга җибәреп түгел,” – дип әйтергә ярата иде ул. Мине дә татар теле һәм әдәбиятыннан әти укытты. Дәрестә миңа бернинди дә ташлама ясалмады. Инде мин мәктәпне бетергәч тә, башка төрле уйламыйча, нәкъ менә татар теле филологиясенә барып кергәнмен икән, бу - әтинең йогынтысы, сүзсез тәэсире, Чөнки ул үзе беркайчан да тел белән укытучы булырга үгетләмәде. Әти, директор булса да, әдәбият-тел түгәрәкләрендә укучылар белән “җенләнә” иде. Хәтта өйдә дә алар язган хикәя, шигырьләрне укып, шулар дөньясында яшәде. Шул аңа чиксез зур рәхәтлек бирә иде. Аның Рәмилә Майорова дигән укучысының әсәрләрен Казанда китап итеп бастырып чыгардылар (“Өмет бар килер көннәремдә”, 2000ел, Казан).

Директолыкны әти бик тә гадел башкарды. Укытучыларның барысы да аны бик яраттылар. Мондый хәл, әлбәттә, бик сирәк була. Бөтен коллектив рәхәт иҗат итү атмосферасында яшәде. Казанда татар мәктәпләре калмаганга, 1970-1990 елларда республиканың бик күп семинарлары нәкъ менә Мулла Иле мәктәбендә үтте. Әти һәр семинарда ачык дәрес күрсәтә һәм доклад ясый иде. Мәгарифне үстерү институтына курсларга укырга килгәч, татар теле һәм әдәбияты кафедрасы җитәкчессе Хәбибуллина З.Н. миңа гел: ”Мин семинарларда катнашучы укытучыларыма: ”Бу мәктәп директорын нинди чемоданга салып үзебез белән алып китәргә икән? – дия идем,” - дип әйтә торган иде. Әйе, әти директор булып эшләгән еллар мәктәпнең укучыларга бай булган, нәтиҗәле рәвештә гөрләп эшләгән еллары иде.

Әтинең үз тәҗрибәсеннән алып язылган бик күп мәкаләләре “Мәгариф” журналында басылдылар. Ул гомер буе матбугат белән бергә яшәде. Өйгә ул дистәләгән газета, ким дигәндә алты-җиде журнал яздыра иде. Гомере буе китап җыйды. Аларның ул берсен дә югалтмыйча саклады. Китап сорап, үзебез һәм күрше авыллардан әллә кемнәр хәзер дә килә торалар. Сораган китапларын табып биргәч (картотека булмаса да, ул аларның һәрберсенең кайда торганын белә), түбәсе күккә тия иде. Әти гел шундый нәрсәләрдән тәм табып яшәде, ул акча исәбен гомер буе белмәде. Ә менә бик кадерле берәр китабын югалтсалар (андый очраклар күп булды), иң зур нәрсәсен югалткандай, шактый эче пошып йөри иде.

Мәктәптә әти бик зур хуҗалык эшләре башкарды. Дөресрәге, булдырып булмаганны да булдырды. Монда аның беркатлылыгы да, дәүләт эшен үз эшеннән өстен куюы да ачык күренде. 1974нче елда, җәйгә чыккач, балта осталары яллап, ике катлы иске агач мәктәпне сүттереп атты, урманнан бүрәнәләр ташытып, искесен һәм яңасын бергә кушып, бер катлы зур мәктәп төзетте. Ләкин мәктәп беренче сентябрьгә өлгермәде. Әй кыен булды әтигә! Укытуны төрле өйләрдә оештырды. Көлүчеләр күп булды. Ләкин беренче гыйнварга яңа мәктәп өлгерде. Укучылар, укытучылар җылыга тиенделәр. Мәктәпкә су кергән, котельныйдан рәхәт җылы килә. Гомердә күрмәгәнне күрде укучылар. Кыюлар юләрлеге шулай була икән.

1986нчы елда хәзерге типовой таш мәктәп бинасында укый башладык. Бу бинаны булдыру өчен дә әтигә бик күп чабарга туры килде. Һәр кабинетны заманча итеп җиһазлауга иреште, газ керттерде, мәктәп тирәсен гөлбакчага әйләндерде, теплица ясатып, кыш буе җәмәгатеннән (әнидән) - теплицаның җитәкчесе булган биология укытучысыннан - яшелчәләр, чәчәкләр үстерттерә иде. Әти барында, теплица гөрләп эшләгән елларда, ел әйләнәсендә укучыларның табыннары яшелчәләрдән өзелмәде. Иң гаҗәбе шунда: бөтен илдә урлау чәчәк аткан бер вакытта әти мәктәп хуҗалыгыннан бер

шырпы кисәге дә алып кайтмады, киресенчә, кадагынмы, күрәгенме мәктәбенә өйдән ташый иде.

Әтинең үзен-үзе аямыйча эшләве нәтиҗәсе буларак, Мулла Иле мәктәбе 1970-2000нче елларда, күп кенә казанышларга лаек булды. Татар теле һәм әдәбияты кабинеты республика күләмендәге конкурста беренче урынны алды, видеомагнитофон белән бүләкләнде (ул вакытта авыл халкы видеомагнитофонның нәрсә икәнен дә белми иде әле, бөтен авыл, мәктәпкә җыелып, шушы хикмәтле тартма эченнән чыга торган киноларны карарга йөрде), мәктәп "Ел мәктәбе" исеменә лаек булды. Татар теленнән, әдәбиятыннан бик күп еллар район олимпиадаларында беренчелекне Мулла Иле укучылары яуладылар...

Әти эшендә һәм тормышында гаҗәп тыйнак булды: куштанланып, зур дәүләт бүләкләре артыннан чапмады (ә авылның орден-медаль алучы кешеләренә кирәкле документларның барысын әти тутыра иде). Алай гына түгел, әти әнине – мәктәпнең тәҗрибәле һәм нәтиҗәле эш күрсәтүче биология һәм химия укытучысын бүләкләнүгә тәкъдим итүдә дә бик тыйнаклык күрсәтте. Бервакытны өстән әнине "РСФСРның атказанган укытучысы" исеменә тәкъдим итәләр. Район мәгариф бүлеге характеристикалар тутырттыра. Әмма әти: "Ул болай да атказанган!" дип, үзенең беркатлылыгы белән моны тормышка ашырмый кала. Әни үзе, чынлап та, исемнәрдән курка иде. Чөнки ул бер эшне дә кеше күрсен дип күргәзмә өчен эшләмәде. Мәктәптә теплица корылып беткәч, әни анда укучылары белән кыш көннәрендә чәчәкләр, яшелчәләр үстерде, семинарларны гына түгел, "гади" дәресләрне дә теплицада үткәрергә иренми иде. Теплицада ташбакалар, күбәләкләр кыш көннәрендә дә рәхәтләнеп яшиләр иде. Мәктәп бакчасының гөлбакчага әйләнүендә әни хезмәтенең өлеше дә бик зур.

Әтинең хезмәте бәяләнмичә калмады. Аңа "Россиянең мәгариф отличнигы", "Татарстанның атказанган укытучысы" исемнәре, "СССР Мәгариф министрлыгының Мактау Грамотасы", "Хезмәт ветераны" медале бирелде.

Әти дә, әни дә - табигать балалары. Бу ике сугыш чоры баласы (икесенең дә әтиләре сугышта һәлак булган), кечкенәдән табигатькә сыенып үскәнгә күрә, ачык һавадагы кыр эшләрен бик яраттылар. Без җәй саен болында гаилә белән чыклы иртәләрдә печән чаптык, челләләрдә дистәләгән чүмәләләр өйдек. Гомер буе хуҗалыкта сыер-сарык тоттык, тавык-каз асрадык, урманнан җиләк-җимеш җыйдык. Ләкин натураль хуҗалык белән шөгыльләнү әтинең иҗади һәм педагогик хезмәтенә ярдәм генә итте шикелле. Ул һәрчак хөр күңелле, тәне табигать шифасы белән тулы иде. "Зыялы булу өчен табигать кочагында ял итү генә җитми, ә хезмәт итү дә зарур", дип әйтә иде әти. Колхозлар яшәгән чорда, үзебезгә бүленеп бирелгән кишер, суган, чөгендер участокларын әти, (кешеләр әйткәнчә, директор башы белән) барлык кешеләр белән рәхәтләнеп эшкәртә иде. "Кеше белән бергә эшләүгә бернәрсә дә җитми, тигезлек җанны рәхәтләндерә", – дип әйтә ул. Ә үзе барлык кешеләрдән дә күбрәк һәм тырышыбрак эшли иде. Безне дә, ике улын һәм кызын, ул шушыңа өйрәтте.

Әти җәмәгать эшләрендә кайнап яшәде. Район Советы депутаты буларак, авылларга асфальт юл салдыруга үзеннән зур өлеш кертте. Агитаторлар коллективы җитәкчесе, пропагандист, авыл Советы рәисе урынбасары, Иптәшләр суды рәисе, комсомол секретаре, "Белем җәмгыяте" лекторы... Әти шушы эшләрнең барысын да чын күңелдән, бирелеп эшләде. Шуның өстенә төннәрен кичке мәктәптә яшьләрне укыту-тәрбияләүгә күпме елларын багышлады.

Әти авылыбыз һәм районыбыз тарихын өйрәнүдә зур хезмәт куйды. 1990нчы елда авылның 750 еллык юбилее республика күләмендә нәкъ менә аның тырышлыгы нәтиҗәсендә зурлап билгеләп үтелде. Әти анда авыл тарихына багышланган зур доклад белән чыкты. Мәктәптә республика музейлары көнләшерлек "Авыл тарихы" музеен оештырды.

Әти - шигырьләренә үз вакытында Хәсән Туфан югары бәя биргән үзенчәлекле шагыйрь. Мәктәп елларыннан алып бүгенге көнгә кадәр ул иҗат белән шөгыльләнә. Аның "Ак төнбоек күлләрдә" дигән шигырьләр циклы Илдар Юзеевның сүз башы белән

басылып чыкты (1998). Халык шагыйре аның турында үзе “мөгаллим дә, шагыйрь дә булган сәләтле шәхес” ләрнең берсе дип язган. 2000 нче елда этинең “Кичке шәфәкъ”, 2010 нчы елда “Мулла Иле моңнары”, 2014нче елда “Бәхет үзәне”, 2017нче елда “Аксакал язмалары” исемле шигырьләр, хикәяләр, мәкаләләр китаплары дөнья күрде. Гаҗәп игътибарлы һәм хәтерле кеше буларак, ул авылдагы һәм якын-тирәдәге хикәятләрне, мәзәк хәлләрне хәтерендә сеңдереп барды һәм аларны, әдәби яктан эшкәртеп, вакытлы матбугатта бастырып тора иде.

Гомеренең соңгы көненә кадәр эти авылыбызның имам-хатыйбы вазифаларын башкарды. Мәхәлләгә вәгазь тыңларга, гает бәйрәмнәренә халык элеккегедән күбрәк һәм тәртиплерәк йөри башлаган икән – бу эти тырышлыгы нәтиҗәсе. Һәрбер дини чарага нинди олы иман, нинди зур тырышлык белән әзерләнә иде ул! Әти халыкның рухи-әхлакый киләчәге өчен нык борчылып яшәде. Шунлыктан, мәчеткә йөри башлауга ук, ул мәчет каршындагы мәктәптә балаларга дини сабак укыта башлады (хәер, әлеге изге эшне ул факультатив дәресләрдә мәктәптә дә алып бара иде). Кечкенә генә балалар, ашыга-ашыга, мәчеткә дин дәресләрен алырга йөрделәр, чөнки биредә аларга ап-ак йомры сакаллы, йомшак күңелле бабайлары колак ишетмәгән нәрсәләр турында сөйләп, аларны физкультура дәресләре кебек үк күңелле булган намаз рәтләренә өйрәтте.

Сиксән яшен тутырып килүгә карамастан, эти кешеләргә күбрәк яхшылыклар эшләп калдыру өчен, киләчәккә яңа планнар корып яшәде. “Мәңгелеккә килдем дип казган, иртәгә үләм дип, гыйбадәт кыл”, дип әйтә иде ул, чыны-шаяртуы белән бергә.

Рөстәм Сәйфетдинов

Равил Сәйфетдиновның басылып чыккан кайбер әсәрләре исемлеге

Кышкы каникулда // Яшь сталинчы, 1952, 10 гыйнвар.
Этюд // Татарстан яшьләре, 1957, 20 июнь.
Унсигез яшь // Татарстан яшьләре, 1958, 18 март.
Казашка // Казахстанская правда, 1958, 5 ноябрь.
Бер көн // Татарстан яшьләре, 1960, 4 октябрь.
Мәрмәр ташны үбә таң җиле // Татарстан яшьләре, 1960, 10 ноябрь.
Ватаныма // Татарстан яшьләре, 1960, 5 декабрь.
Күңел онытмас // Совет Татарстаны, 1961.
Шигырьләр // Совет әдәбияты, 1961, 6 сан.
Ферма кызына // Ярыш, 1961, 2 июль.
Шигырьләр // Совет әдәбияты, 1961, № 8.
Шигырьләр // Совет әдәбияты, 1968, № 8.
Мулла Иле мәктәбе тарихыннан // Идел ягы, 1970, 2 июнь.
Мәктәп өчен туган зат // Идел ягы, 1977, 5 гыйнвар.
Vкласста сочинение яздыру һәм аңа анализ ясау // Совет мәктәбе, 1977, №2.
Киң колач белән // Идел ягы, 1979, 7 февраль.
Иҗат кешеләре авылда // Социалистик Татарстан, 1979, 10 август.
Чын кеше турында сөйлим // Идел ягы, 1980, 16 гыйнвар.
Безнеңүзешчән артистлар // Идел ягы, 1980, 12 апрель.
Удар хезмәткә рухландыралар // Идел ягы, 1981, 29 май.
Шигырьләр // Совет мәктәбе, 1981 № 7.
Эш шатлык китерә // Идел ягы, 1981, 7 ноябрь.
Ай, ул май заводы // Совет Татарстаны, 1982, 27 гыйнвар.
Әдәбият укытуда җирле материаллар // Совет мәктәбе, 1982, № 2.

Минем бик яхшы күршеләрем // Идел ягы, 1982, 4 август.
Аны хезмәт яшәртә // Идел ягы, 1982, 9 октябрь.
Булачак шатлык белән яши // Идел ягы, 1983, 11 ноябрь.
Озату кичәсе // Идел ягы, 1984, 20 октябрь.
Районда әдәбият атналыгы // Идел ягы, 1985, 29 март.
Авылдашлар Гөлсемне онытмыйлар // Идел ягы, 1985, 15 май.
Бурычлар үтәлерлек // Идел ягы, 1986, 18 февраль.
Содружество кафедры и школы // Совет мәктәбе, 1987, № 2.
Аяз Гыйләҗев белән очрашу // Идел ягы, 1987, 26 декабрь.
“Язгы аҗаган” романы буенча конференция-диспут // Совет мәктәбе, 1988, № 7.
Гаилә традициясе буенча // Идел ягы, 1989, 25 апрель.
Д. Лондонның “Яшәүгә мәхәббәт” хикәясе буенча дәрес-конференция // Мәгариф, 1990, № 1.
Авыл юбилее // Идел ягы, 1990.
Татар мәктәбе // Идел ягы, 1991, 23 февраль.
Тел белү – ярты бәхет // Шәһри Казан, 1991, № 207.
Шигырьләр // Ватаным Татарстан, 1991, 26 апрель.
Шигырьләр // Татарстан хәбәрләре, 1994, 11 февраль.
Гомерлек юксыну // Яшел Үзән, 1995, 7 май.
Безнең авыл мулласы // Ватаным Татарстан, 1996, 19 апрель.
Мулла Иле – изге җир // Мәгариф, 1996, №11.
Яшьлек яши безнең йөрәктә. Шигырьләр җыентыгы // Яшел Үзән, 1997.
Эшең – эзең // Мәгърифәт, 1997, 9 май.
Мулла Иле авылы булсын да // Яшел Үзән, 1997, 10 июнь.
Матурлык // Ватаным Татарстан, 1997, 17 октябрь.
Шигырьләр // Мәгариф, 1997, № 11.
Хәсән Туфан турында истәлекләрем // Яшел Үзән, 2000, 8 декабрь.
Что я думаю о суверенитете // Казанские ведомости, 2000.
Дәһшәтле елларда // Яшел Үзән, 2000, 1 февраль.

Кичке шәфәкъ. Шигырьләр җыентыгы // Казан, 2001.

Шагыйрь Роберт Әхмәтҗанов иҗаты турында // Ватаным Татарстан, 2001, 18 апрель.
Һәйкәлләре монда әтиләрнең // Ватаным Татарстан, 2001, 20 июль.
Һәвәскәр галим // Яшел Үзән, 2001, 20 ноябрь.
Кара кеше // Ватаным Татарсан, 2002, 20 декабрь.
Мулла Иле – изге җир // Сборник материалов научно-практической конференции “Историко-культурное наследие Зеленодольского района”, г. Зеленодольск, 2003, стр.132-192
Шигырьләр // Ватаным Татарстан, 2004, 21 май.
Мине игелекле мөселман дип санавыгызны үтенәм (Лев Толстой турында) // Яшел Үзән, 2005, 3 ноябрь.
Чын кеше һәм чын язучы (А. Вергазов турында) // Яшел Үзән, 2007, № 23.
Азат күңелендә – шау чәчәкле бакча // Мәгърифәт, 2007, 5 май.
Динебез тарихы сәхифәләре // Яшел Үзән, 2007, 21 декабрь.
Шигырь һәм музыка хәраммы? // Мөселман календаре, Казан, 2010, 29 гыйнвар-4 февраль.

Мулла Иле моңнары. Шигырьләр, хикәяләр, мәкаләләр җыентыгы. // Казан, 2010.

Кадерен белик // Ватаным Татарстан, 2011, 21 май.
Тукай туган көндә // Яшел Үзән, 2011, 27 май.
Тарихларыбыз бергә үрелгән // Яшел Үзән, 2011, ноябрь.
Татар теле (5 нче сыйныф өчен дәреслек), Казан, 2012.
Теләктәшлек һәм туганлык көне // Яшел Үзән, 2012, 25 октябрь.
Шигырьләр // Мәгариф, 2012.

Киндер // Яшел Үзән, 2013, 3 май.
Минем мәхәлләм – минем мәчетем // Яшел Үзән, 2013, 3 май.
Нәсел шәҗәрәсениләр сөйли? // Яшел Үзән, 2013, 4 октябрь, № 75.

Бәхет үзәне: шигырьләр, поэма // Казан: Татарстан китап нәшрияты, 2014.

Тукай – Мулла Илендә // Ватаным Татарстан,15.08.2015, № 119.

Аксакал язмалары. Шигырьләр, хикәяләр, мәкаләләр җыентыгы // Казан, 2017.